

OCENE IN POROČILA

Mednarodni znanstveni simpozij ob 1700-letnici smrti sv. Viktorina Ptujkega. Zbornik razprav. Ur. p. Slavko Krajnc OFMConv. Ptuj : Minoritski samostan sv. Viktorina : Nadžupnijski urad sv. Jurija, 2003. 282 strani.

Ob 1700-letnici smrti sv. Viktorina Ptujkega sta Teološka fakulteta Univerze v Ljubljani in minoritska provinca 25. in 26. oktobra na Ptuj organizirali mednarodni simpozij, ki se ga je udeležilo devet predavateljev iz Italije, Avstrije, Madžarske in Slovenije. Njihove prispevke so organizatorji še pred začetkom simpozija natisnili v zborniku razprav in z njim prijetno presenetili in razveselili vse navzoče.

Zbornik z izjemo enega vključuje vsa na simpoziju predstavljena predavanja. Ta so pisana v slovenskem, nemškem, angleškem in italijanskem jeziku. Razen v enem primeru so prispevki tujih avtorjev v celoti prevedeni v slovenščino in tako dostopni številčnejšemu krogu slovensko govorečih bralcev. Prispevki slovenskih avtorjev sicer niso prevedeni, so pa vsi opremljeni s krajšim nemškim ali angleškim povzetkom.

Glede na predstavljeno tematiko sestavljajo zbornik trije vsebinski sklopi, na katere v uvodnem prispevku opozarja urednik, p. Slavko Krajnc, čeprav v samem zborniku niso posebej izpostavljeni. Prvi sklop predstavlja prevod Viktorinove razlage Razodetja, v drugem sklopu so zajeti prispevki, ki osvetljujejo posamezne vidike preteklosti v obdobju, v katerem je živel svetnik, tretji sklop pa vključuje prispevke, ki predstavljajo življenje in delo sv. Viktorina.

Viktorinova Razlaga Razodetja na samem simpoziju sicer ni bila posebej predstavljena, vendar kot najpomembnejše in najbolj znano izmed ohranjenih svetnikovih del vsekakor upravičeno stoji na prvem mestu v Viktorinu posvečenem zborniku. Besedilo je predstavljeno v prevodu Mirana Špeliča, ki je bil prvič objavljen v delu: Viktorin Ptujski, Razlaga Razodetja in drugi spisi, prevedel, uvod in opombe napisal fr. Miran Špelič OFM, Zbirka Cerkevni očetje 9, Celje 1999. Žal v Zborniku predstavljenega prevoda ne uvaja vsaj kratko uvodno besedilo, ki bi bralca z osnovnimi podatki o nastanku, vsebini in namenu besedila uvedlo v branje prevoda in mu tako vsebinsko bolj približalo tako predstavljeno delo kot njegovega avtorja.

Sledijo na simpoziju predstavljeni referati. Med njimi prispevki Rajka Bratoža, Reinhardta Harreitherja, Dorottyje Gáspár in Antona Stresa obravnavajo posamezne vidike življenja v Viktorinovem času, prispevki Slavka Krajnc, Marie Veronese, Giancarla Panija in Mirana Špeliča pa se podrobneje posvečajo predstavitvi samega Viktorina, njegovega dela in sprejemanju svetnikove misli. Ker vrstni red prispevkov v zborniku ne upošteva predstavljenih vsebinskih sklopov, se bom pri njihovi predstavitvi držala zaporedja, po katerem so v zborniku razvrščeni in ne vrstnega reda, ki sem ga glede na vsebino referatov zgoraj navedla.

Rajko Bratož v članku z naslovom *Dioklecijanovo preganjanje kristjanov v provincah srednjega Podonavja in zahodnega Balkana* prinaša temeljit pregled mučeništev v posameznih provincah obravnavanega področja (*Noricum Ripense, Noricum Mediterraneum, Pannonia Savia, Pannonia Prima, Valeria, Pannonia Secunda, Dalmatia, Moesia Prima, Dardania, Praevalitana, Dacia Mediterranea in Dacia Ripensis*) s podrobno navedbo virov in najpomembnejše novejša literature. Pregledu preganjanj po provincah sledi avtorjeva sinteza predhodno predstavljenih ugotovitev, v kateri posebej izpostavi vprašanje števila žrtev, njihove prostorske in časovne umestitve, kronološkega pregleda žrtev v Dioklecijanovem času, vprašanje o osebni udeležbi cesarjev pri preganjanjih, poteku preganjanj, njihovih izvajalcih, odzivu kristjanov in oblikah usmrtnice. Glede na število žrtev avtor ugotavlja, da preganjanje, ki je podonavske province prizadelo predvsem v obdobju od pomladi do jeseni leta 304, ni bilo posebno intenzivno in pokristjanjevanju ni moglo povzročiti resne škode, saj razen v dveh središčih, Sirmiju in Saloni, število žrtev ni bilo veliko in je na celotnem obravnavanem območju prizadelo le ožjo skupino

prebivalstva (največ žrtev je bilo med pripadniki cerkvenih struktur in vojske, medtem ko se med žrtvami ne omenja noben senator, pripadnik municipalne aristokracije, predstavnik kmetov ali suženj).

Podoba preganjanj kristjanov v balkansko-podonavskem prostoru dopolnjuje prispevek Reinhardta Harreitherja *Hagiographische Quellen zu den Martyrern der Provinz Scythia Minor*, v katerem avtor predstavlja najnovejša spoznanja o mučencih in preganjanju kristjanov v provinci Mali Skitiji ob spodnji Donavi. Prikaz zajema predstavitev mučencev po mestih, kjer so bili usmrčeni (najprej so predstavljeni mučenci iz glavnega mesta Tomis ob Črnem morju, nato pa po vrsti sledijo predstavitve mučencev iz mest Aksiopolis, Dinogetia, Noviodunum in Halmiris (*Halmyris*)). Zelo natančen in kritičen prikaz preganjanj v navedeni provinci temelji na upoštevanju vseh hagiografskih (Sirski martirologij, Hieronimijanski martirologij, *Passio Epictiti et Astionis*) in arheoloških virov. Informacije hagiografskih besedil dopolnjuje avtor z izsledki arheoloških raziskovanj, ki z odkritji kript zgodnjekrščanskih cerkva in grških napisov z omembami imen mučencev ne le dokazujejo pristnost pisanih virov, marveč te tudi vsebinsko dopolnjujejo ter nam tako omogočajo še slikovitejši vpogled v dobo preganjanj kristjanov in kasnejši razvoj čaščenja domačih mučencev.

Dorottya Gáspár se v svojem prispevku z naslovom *Some words about the basilica* ukvarja z vprašanji, povezanimi s pojavom krščanske bazilike. Po kratkem uvodnem prikazu zgodovine te oblike sakralne stavbe se v nadaljevanju podrobneje posveti trem potezam v razvoju krščanske stavbene arhitekture in z njo povezanega liturgičnega obreda. Ker so se kristjani sprva srečevali v sinagogah ali zasebnih hišah, avtorica domneva, da lahko oznako *tituli*, ki označuje hišne cerkve, v katerih so se dobivali kristjani v Rimu, enako upravičeno uporabimo tudi za hiše, kjer so se srečevali kristjani v provincah, četudi za slednje ne poznamo imena lastnika ali patrona. Sprva so člani skupnosti te stavbe uporabljali v povsem nepredelani obliki, kasneje pa so njihove prostore vse bolj predelovali in jih tako prilagajali liturgičnim potrebam. Kljub temu so stavbe ohranile prvotno obliko zasebne hiše in so bile le deloma namenjene opravljanju obredov. Šele v Konstantinovem času dobi prostor, v katerem so se srečevali kristjani, podoba veličastne bazilike z eno glavno in dvema stranskima ladjama. Odločitev za to obliko stavbe bi lahko bila, kakor domneva Gáspárjeva, posledica Konstantinovega prizadevanja za družbeno enotnost v rimskem cesarstvu. Bazilika se je namreč že prej uveljavila tako v javnem kot zasebnem življenju Rimljanov in je kot zasebna stavba vse od 1. stoletja dalje služila kot prostor srečevanja prvih kristjanov. Zato naj bi bazilika po uradnem priznanju krščanstva povezovala tako javno in zasebno kot poganstvo in krščanstvo, pa tudi pravoverno in heretično. A kakor je zunanja podoba krščanskih cerkva s priznanjem krščanstva postajala vse bolj mogočna, tako je istočasno deloma oslabila njena notranja moč. Ker je za kristjane s Konstantinom Velikim nastopilo obdobje, ko se jim ni bilo več treba ničesar bati, in so krščanstvo sprejemali tudi ljudje, ki niso imeli trdne vere, se je način življenja kristjanov v 4. stoletju spremenil. Da bi jih ohranili na pravi poti, so njihovo pozornost usmerili v čaščenje mučencev. Posledica tega so bila vse bolj množična romanja, gradnja večjih cerkva, ki bi te romarje lahko sprejele, in postopno spreminjanje cerkvenega obreda.

Slavko Krajnc, ki začel svoj prispevek s kratkim prikazom življenja in dela sv. Viktorina, se v nadaljevanju posveča predvsem predstavitvi svetnikovega čaščenja. Čeprav je bil Viktorin škof v Petovionu, se zdi, da je spomin nanj v tem mestu kasneje zamrl. Verjetno so prav zaradi tega glavno cerkev na Ptuj v 9. stoletju posvetili Juriju in ne Viktorinu. Šele v 17. in 18. stoletju je čaščenje sv. Viktorina na Ptuj znova oživel. Takrat je namreč leta 1653 Francoz J. de Lanoy zavrnil hipotezo, po kateri naj bi bil Viktorin škof v galskem Piktaviju in ne v Petovionu. To razkritje je spodbudilo Viktorinovo čaščenje na Ptuj in na prošnjo škofa Slomška je bilo v Rimu mariborski škofiji dovoljeno, da v bogoslužju Viktorinu javno izkazuje čast. Dokaz tega čaščenja so številne upodobitve sv. Viktorina iz 19. in 20. stoletja, ki jih Slavko Krajnc z navedbo osnovnih podatkov in sliko predstavlja ob koncu svojega prispevka.

Vsebinsko in vpliv v Viktorinovem času prevladujočih filozofskih usmeritev predstavlja članek *Filozofija v času Viktorina Ptujkega*. Po uvodni opredelitvi odnosa med filozofijo in patristiko se avtor članka, Anton Stres, posveti Platonu in njegovemu razumevanju resnice, skepsi, sinkretizmu in eklekticismu, duhovnosti stoiške etike, gnostičnemu iskanju razodetja in odrešenja ter Plotinu in njegovemu novoplatonstvu. Čeprav Viktorin v ohranjenih delih filozofije ne omenja, je bila patristika z njo vendarle preveč prepletena, da bi se ji mogel povsem izogniti. Stik z velikimi aleksandrijskimi razlagalci Svetega pisma in želja, da bi svetopisemsko misel čim nazorneje razložil, sta Viktorina posredno navezala na filozofijo, do katere so imeli prav krščanski pisci v Aleksandriji najbolj pozitiven odnos. Meja

med filozofijo in religijo ni bila ostro začrtana. Kakor so nekateri krščanski pisci pomoč za razumevanje božjega iskali tudi v filozofiji, tako so posamezne filozofske usmeritve (platonizem, novoplatonizem, filozofska skepsa in gnosticizem) v religioznosti iskale pravo dovršitev filozofske modrosti in duhovnosti.

Vpliv Viktorinovih del na krščanske pisce v Akvileji podrobno predstavlja Maria Veronese v članku z naslovom *L'infusso di Vittorino di Petovio sugli scrittori Aquileiesi*. Čeprav se je do danes ohranil le zelo majhen del Viktorinove pisne zapuščine, omembe Viktorina v delih poznoantičnih krščanskih piscev in primerjava njihovih del z ohranjenimi spisi petovionskega škofa dokazujejo, da njegov vpliv na latinsko pišoče avtorje nikakor ni bil zanemarljiv. Maria Veronese analizira vpliv, ki so ga imeli Viktorinovi spisi na pisanje treh akvilejskih avtorjev, Fortunacijana, Kromacija in Rufina. Na osnovi primerjave njihovih del ugotavlja, da so vsi trije škofova dela zelo dobro poznali. Medtem ko lahko pri Fortunacijanu in Kromaciju vplivu Viktorinove misli neposredno sledimo skozi razlage, ki sta jih oba pri svojem pisanju povzela po petovionskem škofu, Viktorinovega vpliva na Rufina iz njegovih spisov sicer ne moremo razbrati, kljub temu pa avtorica domneva, da je Viktorin nanj še močnejše in usodnejše vplival kot na prva dva. Rufin naj bi se prav pod vplivom Viktorinovih spisov navdušil nad Origenovim delom in se odločil za pot v Aleksandrijo z namenom, da se z Origenovo ustvarjalnostjo podrobneje seznani in jo v latinskem prevodu predstaviti tudi na Zahodu.

Giancarlo Pani v prispevku *Chiesa, impero romano, e Anticristo nel Commento all'Apocalisse di Vittorino di Petovio* osvetljuje Viktorinovo razlago 13. in 17. poglavja knjige Razodetja, v kateri petovionski škof predstavlja svoje razumevanje vloge rimskega cesarstva v odnosu do Cerkve in kraljestva Jezusa Kristusa. Gre za eno najbolj zanimivih mest Viktorinovega dela. Avtor, po svojem prepričanju milenarist, verjame, da bo šele prihod Kristusovega kraljestva dokončno uničil rimsko cesarstvo, utelešenje največjega zla, ki ga v Razodetju predstavljata prispodobi zveri in vlačuge. Kot vladar, ki bo izšel iz tega cesarstva, bo na svetu zavladal Antikrist, oživljeni Nero, ki bo premagal druge kralje in kot ponarejeni mesija zase zahteval božje čaščenje. Vendar ga bo kljub njegovi sposobnosti pretvarjanja mogoče prepoznati in njegovo kraljestvo bo uničeno z zadnjim Kristusovim prihodom, ko se bo začelo kraljestvo svetih. Podoba Nerona-Antikrista je ena najbolj izvirnih potez v Viktorinovem komentarju Razodetja, saj je petovionski škof tedaj znano legendo o oživilnem Neronu na svojski način vključil v svojo razlago.

Viktorinovo ustvarjalnost na področju razlaganja Svetega pisma osvetljuje tudi zadnji v zborniku natisnjeni strokovni prispevek z naslovom *Viktorin Ptujski v družbi desetih devic*. Njegov avtor, Miran Špelič, nam v njem podrobno predstavi Viktorinovo razlago evangeljske prilike o desetih devicah (Mt 25, 1-11). Besedilo, ki je najverjetneje nastalo kot pridiga in ne kot pisana razprava, je v članku najprej predstavljeno v latinskem originalu z vzporednim slovenskim prevodom, temu pa sledi podrobna in zanimiva slogovna, virolovna in vsebinska analiza predstavljenega besedila. Ta nam ne približa le samega besedila in njegovega avtorja, marveč nas hkrati popelje v prostor in čas, v katerem je delo nastalo in je s svojimi posebnostmi Viktorinu narekovalo, da je svojo razlago zasnoval tako, kot jo danes poznamo.

Zbornik zaključujeta program dvodnevne simpozija in sinopsis, ki prinaša osnovne podatke o avtorjih in kratek dvojezični povzetek njihovih prispevkov.

Nekoliko neobičajno je, da zbornik izide še pred začetkom samega simpozija. Takšna odločitev za kakovost zbornika ni povsem brez nevarnosti, saj čas priprave zbornika močno omeji in povsem onemogoči kakršenkoli vpliv srečanja na njegovo vsebino. Tem nevarnostim se zato ni mogel povsem ogniti tudi predstavljeni zbornik sv. Viktorinu posvečenega simpozija. Vendar pa vrednost v njem objavljenih prispevkov zaradi tega ni v ničemer manjša. Prispevki so odlični in naše dosedanje poznavanje obravnavane tematike dopolnjujejo z vrsto dobro utemeljenih novih spoznanj. Tudi izbor predstavljenih vsebin je dobro zamišljen in bralca ne seznaja le z življenjem in delom slavljenega svetnika, marveč mu odpira pogled tudi v čas in prostor, v katerem je živel. Zato si zbornik vsekakor zasluži pozornosti tako strokovne javnosti kot tudi manj zahtevnega bralca. Vsem, ki so pri pripravi zbornika sodelovali, in vsem, ki so simpozij pripravili, pa naj velja priznanje in zahvala za marljivo prizadevanost, sposobnost in srčno prijaznost, katere smo bili deležni vsi, ki smo se simpozija na Ptuj udeležili.

Alenka Cedičnik